

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Навчально-науковий інститут післядипломної освіти
Кафедра прикладної психології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Перший проректор
Іщенко Н.М.

“ ” 2021 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОСНОВИ СІМЕЙНОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ

Спеціальність 053 «Психологія»

Освітньо-професійна програма «Сімейна психологія з основами психотерапії»

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Розробник

Кучманіч І. М.

В.о. завідувача кафедри
прикладної психології

Опанасенко Л.А.

Гарант освітньої програми

Опанасенко Л.А.

Директор Навчально-наукового інституту
післядипломної освіти

Норд Г.Л.

Начальник навчально-методичного відділу

Шкірчак С.І.

Миколаїв – 2021 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показника	Характеристика дисципліни	
Найменування дисципліни	Основи сімейної психотерапії	
Галузь знань	05 Соціальні та поведінкові науки	
Спеціальність	053 Психологія	
Освітня програма	Сімейна психологія з основами психотерапії	
Рівень вищої освіти	Другий (магістерський)	
Статус дисципліни	Нормативна	
Курс навчання	1	
Навчальний рік	2021-2022 н. р.	
Номер(и) семестрів (триместрів):	Денна форма	Заочна форма
	-	2-3 триместр
Загальна кількість кредитів ЄКТС/годин	5,5 кредитів / 165 годин	
Структура курсу: – лекції – практичні заняття (семінарські, лабораторні, півгрупові) – години самостійної роботи студентів	Денна форма	Заочна форма
	-	12 год. 14 год. 139 год.
Відсоток аудиторного навантаження	16 %	
Мова викладання	Українська	
Форма проміжного контролю (якщо є)	-	
Форма підсумкового контролю	Залік	

Мета, завдання та результати вивчення дисципліни

Мета. Курс «Основи сімейної психотерапії» займає важливе місце в підготовці майбутніх психологів. Вивчення дисципліни дозволить студентам отримати знання й компетенції щодо безпосередньо практичної складової професії психолога. Мета курсу: сформувані уявлення щодо особливостей проведення сімейної психотерапії; провести диференціацію між сімейним консультуванням та сімейною психотерапією; ознайомити студентів із класичними та сучасними напрямками сімейної психотерапії; сприяти розвитку професійної ідентичності майбутніх психологів.

Завдання:

- сформувані у студентів уявлення про специфіку сімейної психотерапії;
- ознайомити студентів з методологічними принципами та основними напрямками сімейної психотерапії;
- сформувані уявлення про класичні та сучасні напрями сімейної психотерапії;
- навчити застосовувати окремі психотерапевтичні вправи та методики.

У результаті вивчення дисципліни студент

має знати:

- історичні витоки сімейної психотерапії;
- основні поняття сімейної психотерапії та базові психотерапевтичні принципи;
- методологічні основи психотерапевтичного впливу;
- основні етапи консультування сім'ї в руслі системної сімейної психотерапії;

має вміти:

- визначати мету психотерапевтичної взаємодії;
- аналізувати та оцінювати концептуальні підходи та сучасні методи сімейної психотерапії;
- структурувати процес сімейної психотерапії;
- передбачати ефект від впливу на сімейну систему в терапії;
- володіти адекватними методами впливу на сім'ю;
- виявляти внутрішні і зовнішні ресурси клієнта, надавати емоційну підтримку;
- обирати метод психотерапевтичного впливу залежно від проблеми та ситуації, в якій опинилася родина;
- підвищувати стресову й кризову толерантність членів сімей, які звертаються за терапевтичними послугами;
- підвищувати почуття відповідальності клієнтів за своє життя.

Програмні компетенції

Загальні компетентності

- ЗК1. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.
- ЗК4. Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
- ЗК6. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).
- ЗК7. Здатність діяти соціально відповідно та свідомо.
- ЗК9. Здатність мотивувати людей та рухатись до спільної мети.
- ЗК10. Здатність спілкуватися іноземною мовою.
- ЗК 11. Здатність слідувати гуманістичним та демократичним цінностям.
- ЗК 12. Здатність до особистісного розвитку, розкриття особистісного потенціалу, самовдосконалення.

Спеціальні (фахові) компетентності

- СК1. Здатність здійснювати теоретичний, методологічний та емпіричний аналіз актуальних проблем психологічної науки та / або практики.
- СК4. Здатність здійснювати практичну діяльність (тренінгові, психотерапевтичну, консультаційну, психодіагностичну та іншу залежно від спеціалізації) з використанням науково верифікованих методів та технік.
- СК6. Здатність ефективно взаємодіяти з колегами в моно- та мультидисциплінарних командах.
- СК7. Здатність приймати фахові рішення у складних і непередбачуваних умовах, адаптуватися до нових ситуацій професійної діяльності.
- СК8. Здатність оцінювати межі власної фахової компетентності та підвищувати професійну кваліфікацію.
- СК9. Здатність дотримуватись у фаховій діяльності норм професійної етики та керуватись загальнолюдськими цінностями.
- СК 12. Здатність до ретроспективної, ситуативної та проспективної рефлексії професійних компетенцій і здібностей, які дозволяють досягати успіху у діяльності сімейного психолога.
- СК 13. Здатність добирати доречну стратегію психопрактичної діяльності на підставі аналізу власних базових компетенцій і клієнтського запиту.

Очікувані програмні результати навчання:

- ПР1. Здійснювати пошук, опрацювання та аналіз професійно важливих знань із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.
- ПР4. Робити психологічний прогноз щодо розвитку особистості, груп, організацій.
- ПР5. Розробляти програми психологічних інтервенцій (тренінг, психотерапія, консультування тощо), проводити їх в індивідуальній та груповій роботі, оцінювати якість.
- ПР8. Оцінювати ступінь складності завдань діяльності та приймати рішення про завершення за допомогою або підвищення кваліфікації.
- ПР9. Вирішувати етичні дилеми з опорою на норми закону, етичні принципи та загальнолюдські цінності.
- ПР12 Здійснювати аналітичний пошук відповідної до сформульованої проблеми наукової інформації та оцінювати її за критеріями адекватності.
- ПР13 Здійснювати адаптацію та модифікацію існуючих наукових підходів і методів до конкретних ситуацій професійної діяльності.
- ПР 14. Володіти прийомами підвищення психологічної культури клієнтів, рівня їхнього психологічного благополуччя.
- ПР 15. Розуміти важливість збереження здоров'я (власного й навколишніх) та за потреби визначати зміст запиту до супервізії.

2. Програма навчальної дисципліни

Заочна форма

№ п. п.	Теми	Лекції /год.	Півгрупові / год.	Самостійна робота
1	Сімейна психотерапія як галузь практичної психології	2		10
2	Історія розвитку та основні напрями сімейної психотерапії	2	2	10
3	Етапи сімейного психотерапії та їхні особливості			10
4	Методологічний інструментарій сімейного психотерапевта			10
5	Стратегічна сімейна психотерапія та короткострокова терапія, заснована на рішенні		2	10
6	Структурна сімейна терапія	2	2	10
7	Сімейна комунікативна психотерапія та експерієнціальна психотерапія		2	10
8	Системна сімейна психотерапія		2	10
9	Транс-генераційна сімейна психотерапія		2	10
10	Емоційно-фокусована сімейна психотерапія	2	2	10
11	Особливості психотерапії подружніх стосунків та психотерапії стосунків батьків і дітей			10
12	Техніки сімейної психотерапії	2		10
13	Методи сімейної діагностики в психотерапевтичному процесі			10
14	Проблема визначення ефективності психотерапії. Основні вимоги щодо кваліфікації психотерапевта в Україні та за кордоном	2		9
Всього за курсом		12	14	139

3.1 Плани лекційних занять

Тема 1

«Сімейна психотерапія як галузь практичної психології»

1. Психотерапія як система психологічної допомоги сім'ї
2. Мета та завдання сімейної психотерапії
3. Загальні положення психотерапевтичної практики
4. Система психотерапевтичних методів

Тема 2

«Історія розвитку та основні напрями сімейної психотерапії»

1. Класифікація підходів у сімейній психотерапії
2. Становлення сімейної терапії та сімейного консультування в межах соціології та медицини.
3. Основні етапи розвитку сімейної психотерапії

Тема 3

«Структурна сімейна психотерапія»

1. Характеристика підходу та базові положення структурної сімейної психотерапії
2. Психологічні особливості деяких сімей (за С. Мінухіним)
3. Особливості сімейної психотерапії у структурному підході

Тема 4

«Емоційно-фокусована терапія»

1. Поняття та основні методологічні засади емоційно-фокусованої терапії (ЕФТ).
2. Основні ідеї ЕФТ.
3. Поняття та специфіка прив'язаності.

Тема 5

«Техніки сімейної психотерапії»

1. Техніки з використанням фантазії та образів
2. Соціометричні техніки та техніки для роботи зі структурою родини
3. Парадоксальні техніки.
4. Техніки роботи з сімейною історією
5. Арт-терапевтичні техніки в роботі з сім'єю

Тема 6

«Проблема визначення ефективності психотерапії. Основні вимоги щодо кваліфікації психотерапевта в Україні та за кордоном»

1. Загальні фактори ефективності сімейної психотерапії
2. Правова регламентація діяльності психолога, який займається психотерапією
3. Етичні вимоги до діяльності сімейного психотерапевта, які функціонують в Україні та за кордоном.
4. Перспективи та можливості підвищення кваліфікації психотерапевта в Україні та за кордоном

3.2. Плани практичних занять

Тема 1

«Історія розвитку та основні напрями сімейної психотерапії»

I. Перевірка засвоєння теоретичних положень із теми заняття:

1. Становлення сімейної терапії та сімейного консультування в межах соціології та медицини.
2. Становлення сімейної системної психотерапії.
3. Основні напрями сучасної сімейної психотерапії.

II. Перевірка, аналіз та обговорення виконаних студентами завдань:

Використовуючи джерела основної та допоміжної літератури з дисципліни, інтернет-ресурси, підібрати клієнтські історії відомих сімейних психотерапевтів, які ввійшли в історію сімейної психотерапії.

Пошукову роботу варто оформити наступним чином:

Результати представити наступним чином:

1. Титульна сторінка;
2. Зміст пошукової роботи має складатися з таких компонентів:
  1. Період у розвитку сімейного консультування та психотерапії.
  2. Особистість сімейного психотерапевта (відомості з життя, напрям у якому працював).
  3. Описана клієнтська історія.
3. Список використаних джерел та інтернет-ресурсів.

III. Доповіді на тему:

Доповіді можуть стосуватися сучасних сімейних психотерапевтів та їх внеску в розвиток сімейної психотерапії (з другої половини ХХ ст. до теперішнього часу).

Тема 2

«Стратегічна сімейна психотерапія»

I. Перевірка засвоєння теоретичних положень із теми заняття:

1. Представники стратегічного підходу (Дж. Хейлі та М. Еріксон): біографічні відомості, життєва філософія.
2. Основні теоретико-методологічні засади стратегічної сімейної психотерапії.
3. Поняття та види приписів у стратегічній сімейній психотерапії (прямі (директивні) та непрямі (парадоксальні)).

II. Перевірка, аналіз та обговорення виконаних студентами завдань:

Використовуючи джерела основної та допоміжної літератури з дисципліни, інтернет-ресурси, представити результати пошукової роботи у вигляді друкованих матеріалів або конспекту. Тема пошуку: «Перша зустріч за Дж. Хейлі».

III. Доповіді на тему:

1. Опис клієнтських історій у практиці Дж. Хейлі.
2. Опис клієнтських історій у практиці М. Еріксона.
3. Техніки стратегічної сімейної психотерапії.

Тема 3

«Структурна сімейна психотерапія»

I. Перевірка засвоєння теоретичних положень із теми заняття:

1. Засновник структурного підходу С. Мінухін: біографічні відомості, життєва філософія.
2. Основні теоретико-методологічні засади структурної сімейної психотерапії (правила, межі, підсистеми тощо).
3. Особливості роботи з дисфункціональними сім'ями.

II. Перевірка, аналіз та обговорення виконаних студентами завдань:

Використовуючи джерела основної та допоміжної літератури з дисципліни, інтернет-ресурси, представити результати пошукової роботи у вигляді друкованих матеріалів або конспекту. Теми пошуку:

1. «Приєднання до сімейної системи (акомодація, відслідковування, мімесис)».
2. «Техніка фокусування».

III. Доповіді на тему:

1. Опис клієнтських історій у практиці С. Мінухіна.
2. Техніки структурної сімейної психотерапії.
3. Влучні вислови, афоризми С. Мінухіна.

Тема 4

«Сімейна комунікативна психотерапія та експерієнциальна психотерапія»

I. Перевірка засвоєння теоретичних положень із теми заняття:

1. Школа Пало-Альто (Г. Бейтсон, Д. Джексон та ін): біографічні відомості, життєва філософія.
2. Основні теоретико-методологічні засади комунікативної сімейної психотерапії.
3. Терапія, заснована на переживаннях (К. Вітакер, В. Сатір): біографічні відомості, життєва філософія.
4. Основні теоретико-методологічні засади експерієнциальної сімейної психотерапії.

II. Перевірка, аналіз та обговорення виконаних студентами завдань:

Використовуючи джерела основної та допоміжної літератури з дисципліни, інтернет-ресурси, представити результати пошукової роботи у вигляді друкованих матеріалів або конспекту. Тема пошуку: «Особливості сімейної комунікації за В. Сатір».

III. Доповіді на тему:

1. Опис клієнтських історій у школі Пало-Альто.
2. Опис клієнтських історій у практиці К. Вітакера.
3. Опис клієнтських історій у практиці В. Сатір.
4. Техніки експерієнціальної сімейної психотерапії.

Тема 5

«Системна сімейна психотерапія»

I. Перевірка засвоєння теоретичних положень із теми заняття:

1. Представники системного підходу (М. Боуен, М. Сельвіні Палаццолі та ін.): біографічні відомості, життєва філософія.
2. Л. фон Берталанфі та загальна теорія систем.
3. Основні теоретико-методологічні засади системної сімейної психотерапії (концепція про диференціацію Я, концепція про триангуляцію, концепція про емоційні процеси в сім'ї, концепція про проєктивні процеси в сім'ї тощо).
4. Принципи нейтральності, циркулярності, гіпотетичності та позитивної конотації в сімейній системній терапії.

II. Перевірка, аналіз та обговорення виконаних студентами завдань:

Використовуючи джерела основної та допоміжної літератури з дисципліни, інтернет-ресурси, представити результати пошукової роботи у вигляді друкованих матеріалів або конспекту. Тема пошуку: «Циркулярні запитання: сутність та класифікація». Написати по 2-3 приклади на кожен із видів циркулярних запитань.

III. Доповіді на тему:

1. Опис клієнтських історій у практиці М. Боуена.
2. Опис клієнтських історій у практиці Міланської школи.
3. Техніки системної сімейної психотерапії.

Тема 6

«Трансгенераційна сімейна психотерапія»

I. Перевірка засвоєння теоретичних положень із теми заняття:

1. Трансгенераційний підхід у теоріях І. Бузормені-Надя, М. Боуена.
2. Основні теоретико-методологічні засади трансгенераційної сімейної психотерапії.
3. Поняття генограми та специфіка роботи терапевта з генограмою.

II. Перевірка, аналіз та обговорення виконаних студентами завдань:

Використовуючи джерела основної та допоміжної літератури з дисципліни, інтернет-ресурси, представити результати пошукової роботи у вигляді друкованих матеріалів або конспекту.

1. Ознайомитись із роботою Шутценбергер А. А. Які техніки роботи застосовують психотерапевти цього напрямку?
2. Яка клієнтська історія з книги найбільше Вас вразила? Відповідь обґрунтуйте.

III. Доповіді на тему:

1. Техніки трансгенераційної сімейної психотерапії.
2. Влучні вислови, афоризми представників напрямку.

Тема 7

«Емоційно-фокусована сімейна психотерапія»

I. Перевірка засвоєння теоретичних положень із теми заняття:

1. Засновники та представники емоційно-фокусованої психотерапії (Джонсон С., Леслі Грінберг): біографічні відомості, життєва філософія.
2. Основні теоретико-методологічні засади емоційно-фокусованої психотерапії.
3. Поняття, види прив'язаностей.

II. Перевірка, аналіз та обговорення виконаних студентами завдань:

Використовуючи джерела основної та допоміжної літератури з дисципліни, інтернет-ресурси, представити результати пошукової роботи у вигляді друкованих матеріалів або конспекту. Тема пошуку:

1. «Роль прив'язаності в діадних стосунках».
2. «Техніки та прийоми ЕФТ (емоційно-фокусованої терапії)»:
  - ✓ Відображення.
  - ✓ Підтвердження.
  - ✓ Емпатійне припущення.
  - ✓ Питання про почуття та емоції.
  - ✓ Посилення.
  - ✓ Проведення і відображення патернів і циклів взаємодій.
  - ✓ Рефремінг проблем у термінах контекстів і циклів.
  - ✓ Реструктурування інтеракцій через розігрування.

III. Доповіді на тему:

1. Опис клієнтських історій у практиці емоційно-фокусованої психотерапії.
2. Техніки (вправи) емоційно-фокусованої психотерапії.

Завдання для самостійної роботи

Самостійна робота з дисципліни виконується студентами у вільні від аудиторних занять години. Вона включає опрацювання літератури, підготовку до практичних занять, додаткові завдання.

Перелік питань для самоперевірки засвоєння змісту курсу:

1. Що таке сімейна психотерапія і чим вона відрізняється від сімейного консультування?
2. Що виникло раніше: сімейне консультування чи сімейна психотерапія?
3. Які саме дослідження в кібернетиці зумовили розвиток системного підходу в сімейній терапії?
4. У чому полягає прогресивність системного підходу в сімейній терапії та консультуванні?
5. Схарактеризуйте напрям та визначте основних представників комунікативної системної психотерапії.
6. Схарактеризуйте напрям та визначте основних представників структурної сімейної психотерапії.
7. Схарактеризуйте напрям та визначте основних представників сімейної терапії, заснованої на досвіді та переживаннях.
8. Схарактеризуйте напрям та визначте основних представників стратегічної сімейної психотерапії.
9. Схарактеризуйте та визначте групу напрямів кібернетиків 2-го порядку.
10. Визначте основні теоретичні позиції стратегічної сімейної психотерапії.
11. Як представники стратегічного напрямку визначали, що таке «сім'я»?
12. Які відомості має терапевт визначити в процесі першого телефонного дзвінка?
13. Якою є структура першої зустрічі терапевта з сім'єю за Дж. Хейлі?
14. Що таке приписи?
15. Як розуміли симптом представники стратегічного напрямку сімейної психотерапії?
16. Як Ви розумієте, що таке директивні приписи?
17. Розтлумачте та наведіть приклади парадоксальним приписам.
18. Яких рекомендацій варто дотримуватись при наданні приписів?
19. Визначте основні теоретичні позиції структурної сімейної психотерапії.
20. Як представники цього напрямку визначали, що таке «сім'я»?
21. Надайте визначення поняттю «структура» у межах структурного напрямку СТ.
22. Що таке межі? Визначте види та характеристики меж у сімейній системі.
23. Що таке підсистеми?
24. Які підсистеми існують у нуклеарній сім'ї?
25. Що таке приєднання до сім'ї?
26. Які техніки приєднання до сім'ї Ви знаєте? Схарактеризуйте кожен.
27. Які особливості проблем у сім'ях із маленькими дітьми виокремлював С. Мінухін?
28. Які особливості проблем у сім'ях із підлітками виокремлював С. Мінухін?
29. У чому полягає специфіка психосоматичних сімей за С. Мінухінін?
30. Визначте основні засади комунікативної сімейної психотерапії?
31. Надайте визначення та наведіть приклади симетричної та компліментарної комунікації.
32. Як Ви розумієте феномен «подвійного зв'язку»?

33. У чому полягає внесок представників експерієнціальної школи в розвиток сімейної терапії?
34. Які правила спілкування виокремлювала В. Сатір?
35. Які ролі виокремлювала В. Сатір?
36. Надайте характеристику ролі жертви.
37. Надайте характеристику ролі спасателя.
38. Визначте основні теоретичні позиції системної сімейної психотерапії.
39. Що таке система? Які основні характеристики системи Ви знаєте?
40. Надайте визначення та характеристики сімейній системі.
41. Що таке «диференціація»?
42. Які рівні диференційованості виокремлював М. Боуен?
43. У яких випадках виникає тенденція до триангуляції?
44. Які механізми захисту від надмірної близькості виокремлює М. Боуен?
45. Що таке нейтральність?
46. Як ви розумієте циркулярність у сімейній системі? Наведіть приклади.
47. У чому полягає внесок Міланської школи в розвиток сімейної системної психотерапії?
48. Які основні ідеї закладено в основу трансгенераційного напрямку?
49. Що означають поняття «лояльності» та «справедливості» в теорії І. Бузормені-Надя?
50. Розкрийте сутність проєктивних процесів в сім'ї за М. Боуеном.
51. Що таке психогенеалогія в теорії А. Шутценбергер?
52. Що таке генограма?
53. У чому полягає відмінність генограми від родинного дерева?
54. Визначте основні теоретичні позиції емоційно-фокусованої сімейної психотерапії.
55. Що таке прив'язаність?
56. Які типи прив'язаностей виокремлюють в психології?
57. Яку роль відіграють прив'язаності в діадних стосунках?
58. Які техніки ЕФТ Вам відомі?
59. У чому полягає сутність техніки «Проведення і відображення патернів і циклів взаємодій»?
60. У чому полягає сутність техніки «Емпатійне припущення»?

Завдання для контрольної роботи

Контрольна робота з дисципліни «Основи сімейної психотерапії» складається з 2 частин: теоретичний блок (тестові завдання) і практичний блок (потребують обґрунтованих відповідей).

Серед 2 варіантів завдань для контрольної роботи студент самостійно обирає 1 (на свій розсуд). Практична частина роботи має бути чіткою, зі збереженням структури завдань, змістовною, аргументованою. Контрольну роботу слід завантажити на платформу Moodle 3.9.

1-й варіант

Надати відповіді на тестові завдання (1б. за кожну правильну відповідь, максимум 5 б.)

1. Спеціально організований процес взаємодії між клієнтом (людиною, яка потребує допомоги) та консультантом (спеціалістом в галузі психології):

- а) психотерапія;
- б) консультування;
- в) психологічне консультування;
- г) сімейне консультування.

2. У структурі звернення клієнта завжди фігурує те, що його не задовольняє. Це задоволення завжди має свій предмет – спрямовано на будь-що або будь-кого. Про що йде мова?

- а) психологічна проблема;
- б) скарга;
- в) запит;
- г) психотерапевтична бесіда.

3. У процесі подружнього консультування психотерапевт достатньо часто стикається з секретами одного з подружжя. Яка з тем найбільше засекречується клієнтом?

- а) сексуальні аспекти взаємодії;
- б) виховання дітей;
- в) проблеми на роботі;
- г) взаємини з оточуючими.

4. Тип запитань, який застосовують переважно для отримання фактичної інформації; передбачають односкладну відповідь.

- а) відкриті запитання;
- б) циркулярні запитання;
- в) закриті запитання;
- г) парадоксальні запитання.

5. Який із зазначених напрямів НЕ відноситься до сімейного психологічного консультування та психотерапії з приводу проблем із дітьми?

- а) підвищення соціально-психологічної компетенції;
- б) групові дитячо-батьківські групи;
- в) спільна психотерапія сім'ї;
- г) психологічне заняття.

Надати відповідь із обґрунтуванням (5б. за кожну правильну відповідь, максимум 15 б.)

1. Як Ви розумієте принцип стереоскопічності діагнозу? Наведіть приклади.

2. Схарактеризуйте особливості першої стадії психологічного консультування – встановлення контакту.

3. Схарактеризуйте особливості циркулярних запитань. Наведіть 10-12 циркулярних запитань відповідно до поданої ситуації: «До психолога звернулася Марина С. із 13-річним сином Олегом. Марина скаржилась на те, що син постійно навмисно їй дратує. У них досить часто (майже кожного дня) відбуваються конфлікти. Конфлікти виникають через неприбрану кімнату Олега, його постійні розмови по телефону, не виконання обов'язків по дому. Олег став погано вчитися у школі. З розмови стало відомо, що батько не зовсім обізнаний із проблемами сина. Микола (батько) постійно на роботі, «заробляє гроші й йому ніколи». Олег ніяк не інтерпретує свою поведінку. У розмові переважно відмовчується».

2-й варіант

Надати відповіді на тестові завдання (1б. за кожну правильну відповідь, максимум 5 б.)

1. Таке формулювання проблеми (або мети) клієнта, яка є не тільки актуальною для клієнта, але й співпадає з професійною позицією терапевта:

- а) запит;

- б) неконструктивний запит;
- в) робочий запит;
- г) первинний запит.

2. Принцип, який означає визнання права особистісного вибору клієнтом того чи іншого рішення проблеми й водночас відповідальності за реалізацію прийнятого рішення, його наслідки та ризики:

- а) принцип конфіденційності;
- б) принцип стереоскопічності діагнозу;
- в) принцип професійної компетентності та відповідальності терапевта;
- г) принцип особистісної відповідальності клієнта.

3. Запитання, які дозволяють з'ясувати взаємообумовленість та взаємозв'язок компонентів системи:

- а) відкриті запитання;
- б) циркулярні запитання;
- в) закриті запитання;
- г) парадоксальні запитання.

4. Яка з поданих причин є приводом для звернення подружжя в консультацію?

- а) проблеми;
- б) негативні емоції;
- в) конфлікти між подружжям;
- г) складності.

5. Яка з поданих причин НЕ відноситься до типових запитів батьків, які потребують психологічної допомоги:

- а) проблеми, пов'язані з вихованням дітей ;
- б) проблеми, пов'язані з труднощами в розвитку та навчанні;
- в) конфлікти батьків;
- г) особистісні проблеми дітей та підлітків.

Надати відповідь із обґрунтуванням (5б. за кожну правильну відповідь, максимум 15 б.)

1. Визначте провідну мету і задачі подружнього консультування.
2. Схарактеризуйте особливості етапу формулювання гіпотез у структурі консультативного процесу.

Схарактеризуйте особливості циркулярних запитань. Наведіть 10-12 циркулярних запитань відповідно до поданої ситуації: «Катерина Л., 37 років, звернулась до психолога у зв'язку з конфліктними стосунками з чоловіком.

Із розмови з Катериною стало відомо, що вона одружена 20 років. Чоловік – Микола Л., 42 роки. Конфлікти з чоловіком виникали упродовж усього спільного життя. Зі слів Катерини, чоловік не дозволяє їй самостійно купувати одяг, увесь час контролює її витрати. Крім того, Микола завжди невдоволений її зовнішнім виглядом. У побуті завжди дорікає за будь-які дрібниці, інколи навіть може вдарити. Проте, після того як Катерина не витримує й відкрито конфліктує з чоловіком, ситуація налагоджується і Микола стає чуйним і люблячим. До психолога Микола категорично не хоче звертатись, мотивуючи це тим, що він усім задоволений».

4. Забезпечення освітнього процесу

Для більш якісного викладання лекційного матеріалу та зручного проведення практичних занять аудиторії мають бути забезпечені:

- проєкційним мультимедійним обладнанням (проєктор, екран, ноутбук/комп'ютер); OS: Windows,

- доступом до мережі Internet, точка доступу Wi-Fi; Browsers: Chrome / Opera / Mozilla Firefox / MS Edge; Android, iOS;
- програмне забезпечення: Word, Excel, PowerPoint; Skype, Zoom, Google Meet;
- системою електронного навчання Moodle 3.9;
- тренінгова аудиторія (дошка, фліпчарт, комплект канцелярського приладдя для творчості: маркери, олівці, кольорові стікери, ватман, блокнот для фліпчарту тощо).

5. Підсумковий контроль: залік

Підсумковий контроль з дисципліни проводиться відповідно до освітнього плану у вигляді заліку, в терміни, встановлені графіком освітнього процесу та в обсязі навчального матеріалу. Форма проведення: усна.

Перелік питань до заліку

1. Особливості психотерапевтичного знання
2. Основні поняття психотерапії
3. Психотерапія та психологічне консультування
4. Психотерапія і клінічна психологія
5. Зв'язок психотерапії та психокорекції
6. Медична та психологічна парадигми в психотерапії
7. Показання та протипоказання до здійснення психотерапії
8. Проблема класифікації напрямів і видів психотерапії
9. Вікові та гендерні особливості проведення психотерапії
10. Етичні проблеми психотерапевтичної діяльності
11. Типологія клієнтів психолога-психотерапевта
12. Місце сімейної психотерапії в контексті сучасної психотерапії
13. Мета та завдання сімейної психотерапії
14. Становлення сімейної терапії та сімейного консультування в межах соціології та медицини
15. Становлення сімейної системної психотерапії
16. Основні напрями сучасної сімейної психотерапії
17. Клієнтські історії та їхній вплив на розвиток сімейної психотерапії
18. Структура психотерапевтичної допомоги
19. Взаємозв'язок між етапами в сімейній психотерапії
20. Класифікація підходів та напрямів сучасної сімейної психотерапії
21. Моделі сімейної психотерапії
22. Стратегічна сімейна психотерапія
23. Поняття та види приписів у стратегічній сімейній психотерапії (прямі (директивні) та непрямі (парадоксальні))
24. Опис клієнтських історій у практиці Дж. Хейлі.

25. Опис клієнтських історій у практиці М. Еріксона.
26. Структурна сімейна терапія
27. Особливості роботи з дисфункціональними сім'ями в рамках структурної психотерапії
28. Приєднання до сімейної системи (акомодація, відслідковування, мімесис)
29. Опис клієнтських історій у практиці С. Мінухіна
30. Сімейна комунікативна психотерапія
31. Школа Пало-Альто (Г. Бейтсон, Д. Джексон та ін)
32. Терапія, заснована на переживаннях (К. Вітакер, В. Сатір)
33. Основні теоретико-методологічні засади експерієнціальної сімейної психотерапії
34. Системна сімейна психотерапія
35. Основні теоретико-методологічні засади системної сімейної психотерапії (концепція про диференціацію Я, концепція про триангуляцію,)
36. Основні теоретико-методологічні засади системної сімейної психотерапії (концепція про емоційні процеси в сім'ї, концепція про проєктивні процеси в сім'ї)
37. Трансгенераційна сімейна психотерапія
38. Трансгенераційний підхід у теоріях І. Бузормені-Надя, М. Боуена
39. Поняття генограми та специфіка роботи терапевта з генограмою
40. Емоційно-фокусована сімейна психотерапія
41. Проблеми та специфіка проведення сімейної психотерапії у вітчизняних умовах
42. Особливості організації психотерапевтичного процесу
43. Індивідуальна та групова психотерапія в роботі сімейного психолога
44. Особливості короткострокової сімейної психотерапії
45. Особливості довгострокової сімейної психотерапії
46. Парадигми психотерапевтичного контакту
47. Психотерапевтичний контракт
48. Особливості психотерапії підготовки до шлюбу
49. Дошлюбна психотерапія з питань шлюбної сумісності
50. Психотерапія закоханих
51. Психотерапія безумовного прийняття партнера
52. Особливості проведення подружньої психотерапії
53. Психотерапевтична корекція патологічних сімейних ролей
54. Подружня психотерапія розлучення
55. Подружня психотерапія ситуації зради
56. Психотерапія в ситуації ревнощів
57. Напрямки подружньої психотерапії сексуальних дисгармоній
58. Особливості психотерапевтичної допомоги батькам
59. Особливості психотерапевтичної допомоги сиблінгам
60. Завдання психодіагностики в сімейній психотерапії
61. Головні принципи діагностики в психотерапевтичній роботі з сім'єю

62. Етичні та емоційні аспекти роботи з сім'єю у психодіагностиці
63. Методи психодіагностики, які мають коригуючий вплив на сім'ю
64. Головні критерії оцінки сім'ї з допомогою діагностичних процедур
65. Техніки стратегічної сімейної психотерапії
66. Техніки структурної сімейної психотерапії
67. Техніки системної сімейної психотерапії
68. Техніки комунікативної сімейної психотерапії
69. Техніки трансгенераційної сімейної психотерапії
70. Техніки емоційно-фокусованої сімейної психотерапії (відображення, підтвердження емпатійне припущення)
71. Техніки емоційно-фокусованої сімейної психотерапії (питання про почуття та емоції, посилення, проведення і відображення патернів і циклів взаємодій)
72. Техніки емоційно-фокусованої сімейної психотерапії (рефремінг проблем у термінах контекстів і циклів; реструктурування інтеракцій через розігрування)
73. Поняття авторитарності та недирективності в психотерапії
74. Прогноз при психотерапії
75. Підходи до оцінки ефективності психотерапії
76. Особистість психотерапевта
77. Завдання психотерапевта, межі його активності і впливу на сімейну систему
78. Якості психотерапевта, що визначають ефективність його діяльності
79. Поняття про синдром емоційного вигорання сімейного психотерапевта: причини, симптоми, методи профілактики
80. Профілактика професійного вигорання сімейного психотерапевта

Типовий заліковий білет

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(повне найменування вищого навчального закладу)

Рівень вищої освіти **другий (магістерський)**

Спеціальність **053 Психологія**

Триместр: **3**

Навчальна дисципліна **«Основи сімейної психотерапії»**

ЗАЛІКОВИЙ БІЛЕТ № 0

1. Історія розвитку сімейної психотерапії
2. Емоційно-фокусована сімейна психотерапія
3. Особливості психотерапевтичної допомоги сиблінгам

Затверджено на засіданні

Протокол № 4 від «20» грудня 2021 року

**В.о. завідувача кафедрою
прикладної психології**

_____

(підпис)

Опанасенко Л. А.

Екзаменатор

_____

(підпис)

Кучманіч І. М.

Проведення підсумкового контролю знань. Результатом вивчення дисципліни виступає залік. Умовою допуску до підсумкового контролю знань є позитивні оцінки з поточного контролю знань. Контроль знань студентів здійснюється за 100-бальною шкалою. Максимальна кількість балів, яку може отримати студент протягом семестру, становить 70 балів. На екзамені максимальна кількість – 30. Заліковий білет складається з 3 питань.

За відповідь на питання під час заліку студент може отримати максимально 10 балів:

<i>Кількість балів</i>	<i>Вимоги щодо засвоєння навчального матеріалу</i>
<i>Макс. 10 балів</i>	
1 бал	Студент відтворює тільки деякі елементи вивченого матеріалу
2 бал	Студент фрагментарно відтворює незначну частину матеріалу, здатний до елементарного викладу питання
3 бал	Студент відтворює менше половини навчального матеріалу
4 бал	Студент знає приблизно половину навчального матеріалу
5 бал	Студент розуміє основний навчальний матеріал, з неточностями надає визначення основних понять
6 бал	Студент окреслює основні теоретичні положення, проте відчуються труднощі в їх узагальненні та формулюванні висновків
7 бал	Студент правильно і логічно відтворює навчальний матеріал, вміє наводити власні приклади на підтвердження думок, застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях
8 бал	Студент вільно володіє вивченим матеріалом, застосовує їх в нестандартних ситуаціях, критично оцінює явища, факти, ідеї
9 бал	Студент володіє узагальненими знаннями, аргументовано використовує їх, глибоко і змістовно аналізує, виявляє особистісну позицію щодо засвоєного матеріалу
10 бал	Студент має системні знання, володіє термінологією, готовий до застосування знань на практиці

6. Критерії оцінювання та засоби діагностики результатів навчання

№	Вид діяльності (завдання)	Максимальна кількість балів
1	Відповіді на практичних заняттях / максимально: 40 балів	4 бали*заняття №1-5=20 балів, 5 балів*заняття №6-7=10 балів, 5 балів – виконання додаткових завдань *4 завдання = 20 балів
2	Виконання контрольної роботи	20 балів
3	Залік	30 балів
	Всього	100 балів

Об'єктом оцінювання навчальних досягнень студентів є знання, уміння та навички, досвід творчої діяльності, емоційно-ціннісного ставлення до професійних завдань.

Поточний контроль знань студентів включає оцінку за роботу на практичних заняттях та самостійну роботу.

Поточний контроль знань студентів здійснюється через проведення письмових контрольних робіт завантажених в Moodle.
<http://moodle3.chmnu.edu.ua/>

Критерії поточної оцінки знань студентів з дисципліни

Усний виступ та виконання письмового завдання		Критерії оцінки
Заняття №1-5	Заняття №6-7	
1	1	Володіє матеріалом на початковому рівні, значну частину матеріалу відтворює на репродуктивному рівні
2	2	Може відтворити значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень з допомогою викладача, може аналізувати навчальний матеріал, порівнювати та робити висновки, виправляти допущені помилки
3	3	Здатний застосовувати вивчений матеріал на рівні стандартних ситуацій, частково контролювати власні навчальні дії, наводити окремі власні приклади на підтвердження певних тверджень
	4	Вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати її на практиці, контролювати власну діяльність
4	5	Вільно (самостійно) володіє вивченим обсягом матеріалу, в тому числі і застосовує його на практиці

Критерії оцінки контрольної роботи

Усний виступ та виконання письмового завдання	Критерії оцінки
5	При виконанні завдання студент застосовує системні знання навчального матеріалу, передбачені робочою програмою, проявляє творчий підхід до виконання завдання.
4	При виконанні завдання студент застосовує узагальнені знання навчального матеріалу, передбачені робочою програмою. Робота змістовна, аргументована.
3	Завдання виконано в цілому правильно, але мають місце окремі неточності. Аналіз наукових джерел потребує незначного доопрацювання.
2	Студент припускається помилок через недостатнє розуміння програмного матеріалу, проявляється фрагментарність у висвітленні основних положень роботи.
1	При виконанні завдання студент припускається значних помилок / завдання викликає великі труднощі у студента.

Методи навчання та матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу

ПРН	Методи навчання	Матеріально-технічне забезпечення
ПРН1	Пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, метод проблемного викладу, частково-пошуковий метод, аналіз життєвих ситуацій	<p>Проекційне мультимедійне обладнання (проектор, екран, ноутбук/комп'ютер); доступ до мережі Internet, точка доступу Wi-Fi; програмне забезпечення: Word, Excel, PowerPoint; Zoom; система електронного навчання Moodle 3.9</p>
ПРН4	Пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, метод проблемного викладу, частково-пошуковий метод, аналіз життєвих ситуацій	
ПРН5	Пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, метод проблемного викладу, частково-пошуковий метод, аналіз життєвих ситуацій	
ПРН8	Пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, метод проблемного викладу, частково-пошуковий метод, аналіз життєвих ситуацій	
ПРН9	Пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, метод проблемного викладу, частково-пошуковий метод, аналіз життєвих ситуацій	
ПРН12	Пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, метод проблемного викладу, частково-пошуковий метод, аналіз життєвих ситуацій	
ПРН13	Пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, метод проблемного викладу, частково-пошуковий метод, аналіз життєвих ситуацій	
ПРН14	Пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, метод проблемного викладу, частково-пошуковий метод, аналіз життєвих ситуацій	
ПРН15	Пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, метод проблемного викладу, частково-пошуковий метод, аналіз життєвих ситуацій	

7. Рекомендовані джерела інформації

1. Кучманіч І. М. Психологія сім'ї : навчально-методичний посібник. Миколаїв, 2018. 180 с.
2. Кучманіч І.М. Усвідомлене батьківство : навчально-методичний посібник. Миколаїв : Іліон, 2017. 192 с.
3. Лефтеров В.О., Цільмак О. М. Психологія сім'ї та шлюбу: таблиці, схеми, коментарі. К.: Ліра, 2020. 266 с.
4. Мушкевич М. І., Чагарна С. Є. Основи психотерапії. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. 420 с.
5. Особливості стосунків «психотерапевт – клієнт» у сучасному соціокультурному середовищі: монографія за ред. З.Г. Кісарчук. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2017. 225 с.

6. Психологія сім'ї : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Л.В. Помиткіна, В.В. Злагодух, Н.С. Хімченко, Н.І. Погорільська. К.: НАУ, 2011. 272 с. (рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів).
7. Психологія сім'ї: підручник / за ред. В. М. Поліщука. Суми: Університетська книга, 2021. 248 с.
8. Седих К. Психологія сім'ї: навч. посіб. К. : ВЦ «Академія», 2021. 192 с.
9. Седих К., Фільц О. Основи психотерапії. К. : Академія, 2017. 192 с.
10. Ушакова І. Психології сім'ї: конспект лекцій. Х.: НУЦЗУ, 2019. 90 с.
11. Яцина О. Ф. Основи психотерапії : практикум. Навчально-методичний посібник. Ужгород, 2021. 80 с.

Допоміжна література

1. Айви А.Е., Айви М.Б., Саймэк-Даунинг Л. Психологическое консультирование и психотерапия. Методы, теории и техники: практическое руководство. Москва, 2000. 487 с.
2. Алешина Ю.В. Цикл развития семьи: исследования и проблемы. *Вестник МГУ. Сер. 14. Психология.* 1987. № 2. С. 8–16.
3. Васьківська С.В. Основи психологічного консультування: Навчальний посібник. Київ : Четверта хвиля, 2004. 256 с.
4. Винникотт Д.В. Маленькие дети и их матери. М., 1998. 76 с.
5. Витек К. Проблемы супружеского благополучия. М., 1988. 138 с.
6. Гавриленко В. Ю. Соціально-психологічні та морально-етичні аспекти проблеми бездітності. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка.* № 121 (1). 2014. С. 73-77.
7. Глива Є. Вступ до психотерапії: навчальний посібник. К.: Кондор; Острог: Острозька академія, 2009. 530 с.
8. Гозман Л.Я. Психология эмоциональных отношений. М., 1987. 174 с.
9. Голод С.И. Семья и брак: историко-психологический анализ. СПб., 1998. 270 с.
10. Горбунова В.В. Контракт у практичній психології. *Практична психологія соціальної роботи.* 2005. 2. С. 1-5.
11. Гуляс І.А. Феномен щастя: аксіопсихологічні аспекти. *Збірник наукових праць інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПНУ.* Т. XII, Ч. 4. С. 103–109.
12. Каліна Н. Ф. Психотерапія: підручник для студ. вишів. Київ : «Академвидав», 2010. 280 с.
13. Карабанова О.А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования. М.: Гардарики, 2008. 320 с.
14. Кернберг О. Отношения. М., 2000. 256 с.
15. Ковалев С.В. Психология современной семьи. М., 1988. 208 с.
16. Кочюнас Р. Психотерапевтические группы: теория и практика. Москва : Академический Проект, 2000. 240 с.
17. Крарвасарский Б.Д. Психотерапия: Учебник для вузов, СПб.: Питер, 2007. 365 с.
18. Крадохвил С. Психология семейно-сексуальных дисгармоний. М., 1998. 335 с.

- 19.Кривоніс Т.Г. Основи особистісної психотерапії. Навчально-методичний посібник. Київ : Видавничий дім «Слово», 2011. 192 с.
20. Кучманіч І. М. До питання про особливості функції етнічного відтворення в межах сім'ї. *Zbornik prispevkov z medzinárodná vedecko-praktická konferencia «Realita a perspektívy vývoja spoločnosti: sociálne, psychologické a politické aspekty» (28–29 októbra 2016.)*. Sládkovičov : Vysoká škola Danubius, 2016. Str. 104-106.
21. Кучманіч І.М. Психологічний аналіз регенеративної функції сім'ї. *Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Когнітивні та емоційно-поведінкові фактори повноцінного функціонування людини», (Харків, 23-24 жовтня)*. Харків: Вид-во «Діса плюс», 2015. С. 53-54.
- 22.Малкіна-Пых И. Г. Семейная терапия.М.: Изд-во Эксмо, 2016.992 с.
23. Олифирович Н. И. Психология семейных кризисов. СПб.: Речь, 2006. 360 с.
- 24.Психология семьи / под ред. Д.Я. Райгородского. Самара, 2002. 752 с.
- 25.Психологія сімейних взаємин : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Корольчук М.С., Криворучко П.П., Осьодло В.І., Грищенко Г.В. та ін.] ; за заг. ред. М.С. Корольчука. К.: Ніка-Центр, 2010. 296 с.
- 26.Сатир В. Вы и ваша сім'я. М., 2000. 312 с.
- 27.Седих К. В. Психологія сім'ї : Навчальний посібник. Полтава, 2013. 225 с.
28. Системная семейная терапия: Классика и современность / [сост. и научный ред. А.В. Черников]. М.: Независимая фирма «Класс», 2005. 400 с.
29. Соціальна психологія груп : Хрестоматія / Укладачі: Ю.О. Бабаян, Г.В.Васильєва, Н.О. Євдокимова, І.М. Кучманіч, І.М. Хоржевська ; за заг. ред. Н.О. Євдокимової. Миколаїв: «Іліон», 2013. 638 с.
- 30.Спиваковская А.С. Как быть родителями. Рига, 1989. 130 с.
- 31.Столярчук О.А. Вплив сім'ї на формування самооцінки дитини. *Розвиток особистості в умовах трансформаційного суспільства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 13 грудня 2012 року)*. К.: Київський університет імені Бориса Грінченка. – 2012. – С. 423-426.
- 32.Сысенко В.А. Супружеские конфликты / В.А. Сысенко. М., 1989. 183 с.
- 33.Терапия супружеских пар / Перев. С англ. Н.Расказовой, А.Багрянцевой. М.: Изд-во Института психотерапии, 2014. 528 с.
- 34.Ткаченко В.Є. Благополуччя подружніх відносин і його психологічні детермінанти: теоретичний аналіз. *Наука і освіта*. 2010. № 3. С. 113– 116.
- 35.Филиппова Г.Г. Психология материнства. М., 2002. 240 с.
- 36.Фримен Д. Техники семейной психотерапии. СПб.: Питер, 2011. 384 с.
- 37.Фромм Э. Искусство любви. СПб., 2002. 219 с.
- 38.Хоментаскас Г.Т. Семья глазами ребенка. М., 2003. 222 с.
- 39.Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи. СПб., 1999. 651с.
40. Эйдемиллер Э.Г. Семейный диагноз и семейная психотерапия: учебное пособие для врачей и психологов [изд. 2-е, испр. и доп.]. СПб.: Речь, 2006. 352 с.

41. Юрченко В., Грицук М. Сімейна системна психотерапія як засіб психокорекції початкової невротизації дітей шкільного віку. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2020. Вип. 6. С. 157-164.
42. Bacigalupe G. Emerging Technologies and Family Communication: The Case of International Students. *Contemporary Family Therapy*. 2017. № 39 (4). P. 289–300.
43. Biehle S. N. Provision and receipt of emotional spousal support: The impact of visibility on well-being. *Couple and Family Psychology: Research and Practice*. 2012. № 1(3). P. 244 – 251.
44. Chadda R. K. Indian family systems, collectivistic society and psychotherapy. *Indian Journal of Psychiatry*. 2013. № 55(Suppl 2). P. 299–309.
45. Liddle H. A. Family psychology intervention science: An emerging area of science and practice. *Family psychology: Science-based interventions* / ed. H. A. Liddle and others. Washington, DC: American Psychological Association. 2002. P. 3–15.
46. Kit S. *Global Perspectives in Family Therapy: Development, Practice, Trends*. Routledge, 2013. 240 p.
47. Marín R. A. Infidelity and behavioral couple therapy: Relationship outcomes over 5 years following therapy. *Couple and Family Psychology: Research and Practice*. 2014. № 3(1). P. 1–12.
48. Posvistak O. Stages of Formation of Psychology of the Family as a Field of Scientific Knowledge. *The Advanced Science Journal Volume*. Iss. 6. Torrance, California, USA: Scireps Corporations, 2015. – P. 112–115.
49. Whitton S. W. Legal and social ceremonies to formalize same-sex relationships: Associations with commitment, social support, and relationship outcomes. *Couple and Family Psychology: Research and Practice*. 2015. № 4(3). P. 161–176.

Інформаційні ресурси

<http://books.google.com>

<http://pidruchniki.ws>

<http://studentam.net.ua/>

<https://scibook.net/>

<https://psihologia.info>

<https://psyfactor.org>